

РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ВА БАНК ХИЗМАТЛАРИДА БЛОКЧАЙН ТЕХНОЛОГИЯСИНИ КЎЛЛАШ

Ражабоев Ш.Ш.- СамИСИ “Ахборот технологиялари” кафедраси
ассистенти

Амиртошев Д.Ш.- СамИСИ талабаси

Аннотация: мақолада рақамли иқтисодиёт, молиявий технологиялар ривожланиши шароитида банк хизматларининг ўрни қараб чиқилган. Бунда блокчейн технологиялари асосида рақамли иқтисодиётни амалга ошириш йўллари ҳам кўрилган. “Электрон ҳукумат”нинг бошқариш жараёнлари ҳам ўз ифодасини топган.

Калим сўзлар: инновация, инновацион иқтисодиёт, рақамли иқтисодиёт, блокчейн, рақамли технология, интеллектуал мулк, электрон ҳукумат.

APPLICATION OF BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN DIGITAL ECONOMY AND BANKING SERVICES

Rajaboev Sh.Sh- Samisi, assistant of the "Information technologies" department

Amirtoshev D.Sh. - SamISI student

Abstract: the article considers the role of banking services in the context of the development of digital economy and financial technologies. Ways to implement the digital economy based on blockchain technologies were also seen. Management processes of "Electronic Government" are also expressed.

Keywords: innovation, innovative economy, digital economy, blockchain, digital technology, intellectual property, e-government.

Аннотация: В статье рассматривается анализ возможностей и угроз для коммерческих банков в условиях цифровой экономики, развития финансовых технологий. Также рассматриваются способы внедрения цифровой экономики на основе технологии блокчейн. Также отражены процессы управления электронным правительством.

Ключевые слова: инновации, инновационная экономика, цифровая экономика, блокчейн, цифровые технологии, интеллектуальная собственность, электронное правительство, финансовые технологии, угрозы.

Abstract: *The article examines the analysis of opportunities and threats for commercial banks in the context of the digital economy, the development of financial technologies. It also looks at ways to implement a digital economy based on blockchain technology. The management processes of e-government are also reflected.*

Keywords: *innovation, innovative economy, digital economy, blockchain, digital technology, intellectual property, e-government, financial technology, threats.*

Барчамизга маълумки, бутун дунёда рақамли технологиялар барча соҳаларга ва аҳоли турмуш даражасига ва сифатини ошириш ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг энг муҳим якуний натижаси бўлиб бормоқда. Республикамизда рақамли иқтисодиётни шакллантириш ва шу асосда банк хизматларининг сифатини ошириш ижтимоий-иқтисодий ислохотларнинг муҳим йўналиши ва бош мақсади қилиб белгиланган. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев ушбу муҳим масалага алоҳида эътибор қаратиб: “Шарқ донишмандлари айтганидек, “Энг катта бойлик – бу ақл-заковат ва илм, энг катта мерос – бу яхши тарбия, энг катта қашшоқлик – бу билимсизликдир!” Хусусан, бу масала 2020 йилга “Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили”¹, деб ном берилиши, яъни илм-фанни янада равнақ топтириш, ёшларимизни чуқур билим, юксак маънавият ва маданият эгаси этиб тарбиялаш, рақобатбардош иқтисодиётни шакллантириш борасида бошлаган ишларимизни жадал давом эттириш ва янги, замонавий босқичга кўтариш мақсади кўзланган. Шу сабабли, Ўзбекистонда амалга оширилаётган ислохотларнинг пировард натижаси авваламбор ҳар бир соҳада ривожланишга эришишга қаратилган.

Шу боис мамлакатимизда рақамли иқтисодиётни ривожлантириш бугунги куннинг ва яқин истиқболнинг энг муҳим вазифасига айланган. Президентимизнинг 2020 йил 28 апрелдаги “Рақамли иқтисодиёт ва электрон ҳукуматни кенг жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорида 2023 йилга бориб рақамли иқтисодиётнинг мамлакат ялпи ички маҳсулотидаги улушини 2, ушбу соҳадаги хизматлар ҳажмини 3 баравар ошириш, улар экспортини 100 миллион АҚШ доллариغا етказиш вазифаси қўйилган.

Албатта рақамли иқтисодиёт жамиятда муайян ўзгаришларни юзага келтиради, хусусан, унинг меҳнат шароитларига таъсири сезиларли бўлади. Рақамли трансформация шароитида автоматлаштириш жараёнларининг

¹Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасидаги маърузаси .-Т.: 2020 йил 25 январь.<http://prezident.uz/uz/lists/view/>.

кучайиши, сунъий интеллект, улкан маълумотлар билан ишлайдиган аналитик тизимлар, роботлардан фойдаланиш кўламининг ортиши меҳнат ресурслари учун ўринбосар бўлиб хизмат қилади. Натижада бизнес юритиш шароитлари такомиллашиб ва самарадорлик сезиларли даражада ортади.

Рақамли иқтисодиёт қанчалик тез шаклланса, аҳоли турмуш даражасида турли қулайликлар пайдо бўлади. Ҳаммамизга маълумки бир неча ўн йиллардан буён электрон ҳукуматни тизимини ривожлантиришга интилиб келамиз. Натижалар эса у даражада сезиларли эмас, атиги сўнгги уч йилда кўзга ташлана бошлади. Халқимиз “электрон ҳукумат” афзалликларини энди ҳис қила бошлади. Бу эса “интеллектуал ҳукумат” тамойиллари асосида аҳоли ва тадбиркорлик субъектларига электрон давлат хизматлари кўрсатиш тизимини янада кенгайтириш нақадар тўғри йўл эканлигини ҳам кўрсатади.

Бугунги кунгача банклар миждозларига хизмат кўрсатиши учун турли ҳужжатлар ва имзоларни йиғиб келишни талаб қилган бўлса, бугун эса аксинча, миждоз банк хизматларидан тўла қонли электрон фойдаланмоқда. Бунга сабаб эса жорий этилаётган инновациялар. Масалан, банклар рақамли иқтисодиётга ўтаётганлиги, миллий валютадаги пластик карталардан ҳеч чекловларсиз хорижий валюталарга айрибошлаш мумкинлиги, кредит олиш учун ҳужжатларни электрон шаклига ўтганлиги, банкларга блокчейн технологиялар кириб келиши, буларнинг ҳаммаси юқоридаги изоҳларимизнинг яққол далилидир.

Ўз вақтида мобиль банкингнинг жорий этилиши миждозлар учун инновация сифатида қаралган бўлса, бугунги кунда бу технология миждозлар учун, айниқса ёш авлод учун мажбурий шарт сифатида қаралмоқда. Экспертлар ва таҳлилчиларнинг фикрича, мобиль банкинг технологияси банк-лар учун минимум шарт сифатида қаралиб, бундай технологиядан фойда-ланмаган банк, банк хизматлари бозорида аутсайдир сифатида қаралади.

Экспертларнинг фикрича, 2018 йилдан бошлаб йирик банкларнинг қарийб 15 фоиздан ортиғи ўзларининг иш фаолиятида Blockchain технологиясидан фойдаланишни бошлаб юборишди. Бунга сабаб қилиб, Blockchain технологиясининг нисбатан эндигина яратилганига қарамасдан, унинг мавжуд бизнес жараёнлардаги инқилобий ўзгаришларни қамраб олгани молия бозорлари иштирокчилари орасида улкан қизиқиш уйғотганини кўрсатиш мумкин.

Blockchain технологияси молия бозорининг кўпгина тармоқларини рақобатбардошлигини ва юқори салоҳиятини ошириш имкониятини

намойиш этади. Келажакда молия бозорида Blockchain технологиясини жорий қилишга энг жозибатор тармоқ бўлиб инвестицион банкинг ва молиявий транзакцияларни бошқариш ҳисобланади. Blockchain технологиясини кенг қўллаш мумкин бўлган тармоқларга банкларнинг чакана операцияларини, суғурта, кўчмас мулкка инвестициялар ва факторингни мисол қилиб келтириш мумкин. Шу билан бирга, Blockchain технологиясини молия бозорларини ривожлантиришдаги мавжуд барча муаммоларнинг ечими сифатида қараш нотўғридир. Ҳозирги вақтда

Blockchain технологиясидан молия бозорларида фойдаланишни тартибга солишнинг ҳуқуқий асослари охиригача тўлиқ ишлаб чиқилмаган ва бу борада ниҳоясига етмаган, ўзини ечимини кутаётган кўплаб масалалар турибди.

Blockchain технологиясини кенг тарқашига тўсқинлик қилиб турган кейинги муаммолардан бири унинг ҳуқуқий мақомини аниқ белгилаб қўйилмаганлигидир. Айниқса, бу ҳолатни молия бозорларида фойдаланишда кўришимиз мумкин. Барча мавжуд миллий валюта тизимлари миллий ҳукуматлар томонидан яратилган ва тартибга солинган. Blockchain технологиясидан эса, ҳам миллий, ҳам халқаро даражада фойдаланилишини ҳисобга олсак, уни технологиясини қонунийлигини таъминлашда қатор долзарб ва ечилиши муҳим бўлган муаммоларга дуч келинади. Blockchain технологиясини ривожланишига тўсқинлик қилаётган яна бир муаммо сифатида транзакциялар блокинни шакллантириш учун улкан ҳажмдаги ҳисоблаш операцияларини амалга ошириш ҳисобланади. Шунингдек, Blockchain технологиясининг кенг ривожланишига тўсқинлик қилаётган сабаблардан бири сифатида кўп энергия сарф этиши ва унинг юқори капитал қийматига эгаллигини ҳам келтириб ўтиш мумкин.

Президентимиз мурожаатида таъкидланганидек аҳолининг моддий фаровонлигини ошириш ва иқтисодиётни барқарор ривожлантириш мақсадида “Рақамли Ўзбекистон – 2030” давлат дастури тузилади ва унда куйидагилар устувор вазифалар сифатида белгиланади:

1.Рақамли иқтисодиёт инфраструктурасини яратиш, АКТ ривожлантириш, “Ақлли шаҳарлар”, “Хавфсиз шаҳарлар” лойиҳаларини амалга ошириш.

2.Инсон капиталини ривожлантириш ва рақамли кўникмаларни шакллантириш. Мурожаатномада айтилгандек яқин 3 – 4 йил ичида мамлакатимизда 1000 000 компьютер дастурини яратадиган программистлар ва рақамли иқтисодиёт соҳасида ана шунча иш жойлари яратилади.

3. Рақамли инновациялар экотизимини яратиш. Мурожаатномада таъкидланганидек “Инновацион тараққиёт биз учун ҳаводек зарур”

4. Самарали ахборот хавфсизлик тизимини яратиш

Жамиятнинг қанча кўп аъзоси янги рақамли, юқори технологик маҳсулотларни эгалласа, уларнинг харидоргирлиги ва қиммати шунча ортади, яъни истеъмол кўламининг синергетик самараси намоён бўлади. Натижада иқтисодий ривожланиш салоҳияти янада ошади.

Умуман олганда, рақамли иқтисодиёт ва унинг технологиялари аънанавий молиявий хизматлар бозорини “кўпориб ташлаш” салоҳиятига эга. Бу эса тижорат банкларидан рақамли трансформацияни жадал амалга ошириш, Fintech компаниялари билан ҳамкорликнинг самарали йўналишларини йўлга қўйишни тақозо этади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасидаги маърузаси .-Т.: 2020 йил 25 январь.<http://prezident.uz/uz/lists/view/>.
2. Зайналов Дж.Р. Усмонова Ш.Ш. Эффект, образующийся при сокращении величины инвестиционных вложений(2021 йил 19-20 февраль)
3. Хусанов Б.Ш., Усмонова Ш. Инвестиция мухитини яратиш орқали иқтисодий тараққиётни таъминлаш истиқболлари (2021 йил 19-20 февраль)
4. Ahmadovich, R. A. ., Tulkinjonovna, T. N. ., & Shodiyevich, R. S. . (2023). Statistical Analysis of Word Formation by Affixation between Two Languages. Best Journal of Innovation in Science, Research and Development, 2(4), 213–218. Retrieved from <https://www.bjisrd.com/index.php/bjisrd/article/view/150>
5. Tursinxanov Nurlan Mustafaevich, & Rajaboev Shakhboz. (2022). SYSTEM FOR ANALYZING AND PROCESSING DATA ON UNIVERSITY STAFF BASED ON A FUZZY CONTROLLER WITH A FIXED KNOWLEDGE BASE. Open Access Repository, 8(03), 16–21. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/9X7YF>
6. Rajaboyev, S. (2023). Ta’limni axborotlashtirish sharoitida web-dizayn kursini flipgrid dasturining imkoniyatlaridan foydalanish.
7. Shodiyevich, Rajaboev Shahboz, Rajaboyev Shohzod Shodiyevich, and Usmonov Sunnatillo Berdiquil o’g’li. "ACCOUNTING ISSUES IN THE

- DIGITAL ECONOMY." CENTRAL ASIAN JOURNAL OF MATHEMATICAL THEORY AND COMPUTER SCIENCES 4.6 (2023): 80-84.
8. Shodiyevich R. S., Shodiyevich R. S., Berdiquil o'g'li U. S. ACCOUNTING ISSUES IN THE DIGITAL ECONOMY //CENTRAL ASIAN JOURNAL OF MATHEMATICAL THEORY AND COMPUTER SCIENCES. – 2023. – Т. 4. – №. 6. – С. 80-84.
 9. Ulugbekovich K. D. et al. Trends of Fast Development of the Service Sector in Uzbekistan //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – Т. 35. – С. 554-563.
 10. Shakhboz R. USING MODERN TECHNOLOGIES TO INCREASE THE EFFECTIVENESS OF TEACHING COMPUTER SCIENCE BASED ON DISTANCE EDUCATION //Journal of Advanced Scientific Research (ISSN: 0976-9595). – 2023. – Т. 3. – №. 7.
 11. Shodiyevich, R. S., Shodiyevich, R. S., & o'g'li U. S. B. (2023). ACCOUNTING ISSUES IN THE DIGITAL ECONOMY. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF MATHEMATICAL THEORY AND COMPUTER SCIENCES, 4(6), 80-84. Retrieved from <https://cajmtcs.centralasianstudies.org/index.php/CAJMTCS/article/view/475>
 12. To'lqinjanovna T. N., Shodiyevich R. S. Word Formation by Affixation //INTERNATIONAL JOURNAL OF BUSINESS DIPLOMACY AND ECONOMY. – 2023. – Т. 2. – №. 5. – С. 217-222.
 13. Shahboz R., Sayidaxon T., Sheroz R. IQTISODIY FANLARNI O 'QITISHDA MULTIMEDIYA VOSITALARIDAN FOYDALANISH TEXNOLOGIYALARI //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2023. – С. 518-520.
 14. Shodiyevich R. S., Berdiquil o'g'li U. S., Shodiyevich R. S. The Process of Managing the Flow of Information, in the Example of Accounting //Nexus: Journal of Advances Studies of Engineering Science. – 2023. – Т. 2. – №. 5. – С. 99-104.
 15. To'lqinjanovna T. N., Shodiyevich R. S. Word Formation by Affixation //INTERNATIONAL JOURNAL OF BUSINESS DIPLOMACY AND ECONOMY. – 2023. – Т. 2. – №. 5. – С. 217-222.
 16. Ражабоев Ш. Ш. Экологическое образование в целях устойчивого развития территорий.–2022 //Kielce: Laboratorium Wiedzy Artur Borcuch. – 2022.
 17. Rajaboyev S. Экологическое образование в целях устойчивого развития территорий //Scienceweb academic papers collection. – 2022.

18. Rajaboev S. S. Technologies of Using Multimedia Tools in Teaching Economic Sciences //Spanish Journal of Innovation and Integrity.
19. Ражабоев Ш. Ш. РОЛЬ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ТЕХНОЛОГИЧЕСКОМ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВЕ //ББК 65.29 я43 Т384. – 2022. – С. 54.
20. Ражабоев Ш. Ш. ЦИФРОВИЗАЦИЯ И ЗЕЛЕНый СЕКТОР В УСТОЙЧИВОМ РАЗВИТИИ //ББК 65.05 П 78. – С. 596.